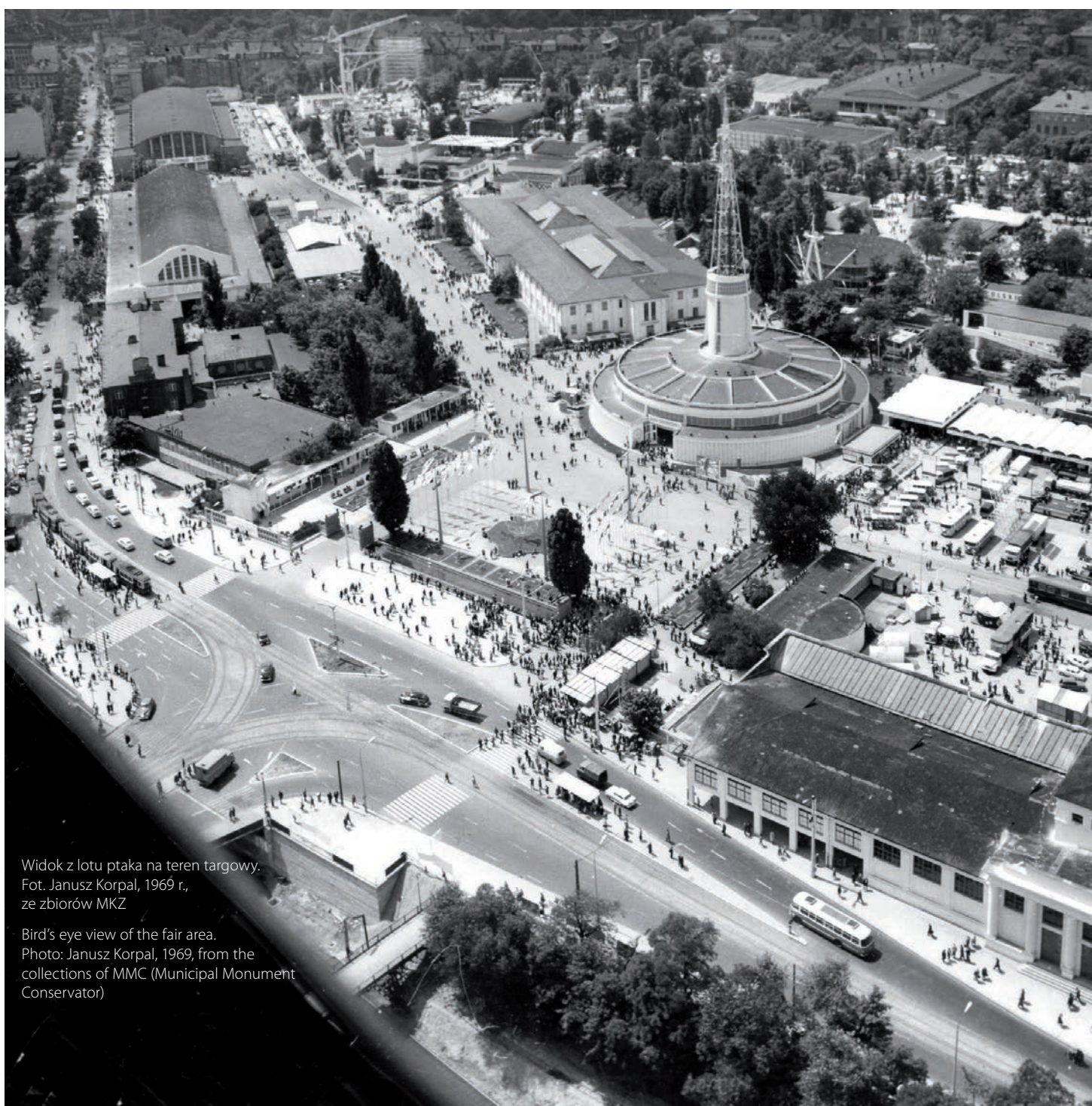

Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu – 128 dni, które wstrząsnęły miastem

Joanna
BIELAWSKA-
-PAŁCZYŃSKA
Hanna HAŁAS-
-RAKOWSKA

W 1929 r., w okresie od 16 maja do 30 września zorganizowano w Poznaniu Powszechną Wystawę Krajową. Stanowiła ona propagandową prezentację wszechstronnego dorobku odrodzonego kraju. Obejmowała całokształt osiągnięć w dziedzinie przemysłu, rolnictwa i handlu, opieki społecznej, higieny i sportu oraz dokonań w sferze nauki, kultury i sztuki, nie pomijając działalności rządu i samorządów, a także dorobku przemysłowców i rzemieślników.

Widok z lotu ptaka na teren targowy.
Fot. Janusz Korpala, 1969 r.,
ze zbiorów MKZ

Bird's eye view of the fair area.
Photo: Janusz Korpala, 1969, from the
collections of MMC (Municipal Monument
Conservator)

Była wydarzeniem nie tylko największym w międzywojennej historii miasta, ale także wyjątkowym w skali całej II Rzeczypospolitej, stanowiąc (...) *syntezę odradzającej się potęgi Polski i drogowskaz na przyszłość*¹. Wystawa miała otworzyć Polskę na świat, a dzięki przybliżeniu najnowszych osiągnięć naukowych i zdobyczy techniki przyczynić się do zwiększenia produkcji, dobrobytu i konsumpcji, usprawnienia metod pracy i organizacji, rozwoju handlu i wzrostu eksportu. Celem wystawy było nie tylko podniesienie prestiżu gospodarczego Polski poza granicami, miała również, jak mówił na otwarciu prezydent Poznania Cyryl

¹ S. Wachowiak, *Znaczenie Powszechnej Wystawy Krajowej*, [w:] *Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu w roku 1929*. Dzieło zbiorowe pod kier. dr. S. Wachowiaka, Poznań 1930, t. V, s. 625.

Ratajski: *służyć pokrzepieniu serc, wołać „sursum corda”, (...) u obywateli pogłębić szacunek dla zdolności narodu polskiego*².

Dzięki historycznie osadzonym tradycjom targowym oraz wysiłkowi ówczesnego prezydenta miasta Cyryla Ratajskiego w 1926 r. zapadła ostateczna decyzja o lokalizacji wystawy w Poznaniu. Stolica Wielkopolski, jako jedno z nielicznych miast polskich, legitymizowała się wówczas nie tylko tradycjami wystawienniczymi, ale również dużym doświadczeniem organizacyjnym oraz atutami w postaci wolnych terenów budowlanych w centrum miasta i rozbudowanym już zapleczem targowym. Poznań był ponadto zamożnym, gospodarnym miastem, centrum kulturalnym Ziem Zachodnich, dogodnie położonym na skrzyżowaniu kluczowych szlaków komunikacyjnych. Podczas uroczystego otwarcia wystawy, 16 maja 1929 r., Ignacy Mościcki stwierdził: *Nie jest przypadkiem, że miejscem Powszechnej Wystawy Krajowej jest właśnie Poznań, stolica prastarej Wielkopolski... słusznie przypada jej w udziale ten zaszczyt, że stała się sercem całej Polski, a nazwa jej stolicy... jest znana całemu światu*³.

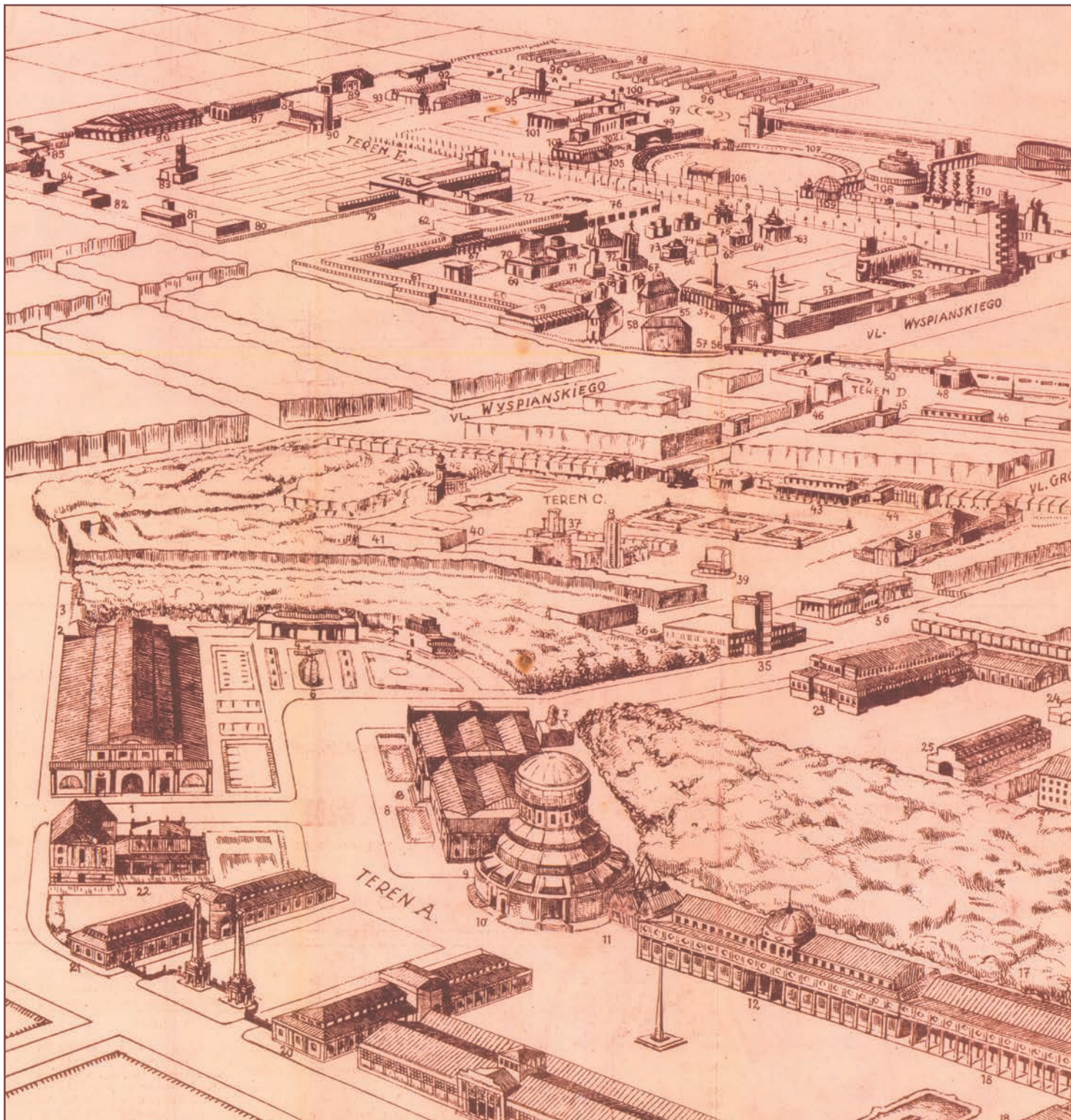
Powszechna Wystawa Krajowa mogła poszczycić się tym, że po rekordowo krótkim okresie przygotowań w dniu otwarcia była zupełnie gotowa. W ciągu dwóch lat kosztem intensywnie prowadzonych robót i znaczących wydatków, z niespotykanym dotąd rozmachem miasto zostało dostosowane do wymogów wielkiego narodowego wydarzenia.

PWK zajęła ogromny, 60-hektarowy obszar, trzykrotnie przekraczający obecną powierzchnię wystawienniczą, wykorzystując teren Targów Poznańskich i uniwersytecki, park im. T.W. Wilsona, a także niezabudowane parcele miejskie. Magistrat kupił bowiem do celów ekspozycji kwartał łazarski, włączając weń teren miejski i wojskowy położony pomiędzy ul. J. Chociszewskiego i zespołem koszarowym 7. Pułku Strzelców Konnych na zachodnim krańcu. Na potrzeby wystawy powstało 112 obiektów. W PWK wzięło udział blisko 1,5 tys. wystawców wraz z przedstawicielami Polonii. Przez trzy i pół miesiąca, od momentu uroczystego otwarcia 16 maja do zamknięcia 30 września 1929 roku, wystawę zwiedziło 4,5 mln gości (dwukrotnie więcej niż przewidywano), w tym 200 tys. z zagranicy, 180 większych wycieczek zbiorowych z zagranicy i 390 dziennikarzy z ponad 30 krajów, 20 oficjalnych misji państw z Europy, Ameryki Południowej, USA, Kanady, Australii i Japonii, korpus dyplomatyczny państw akredytowanych,

² Ibidem, s. 262.

³ Tadeusz Światała, *Poznań, 16 maja 1929 r.*, „Kronika Miasta Poznania”, nr 2/1989, s. 15.

TEREN A

1. Ciężki Przemysł
2. Przemysł Naftowy
3. Węgierska Górka
4. „Ursus” i „Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki”
5. Lilpop, Rau i Loewenstein
6. L. O. P. P.
7. Habermusch i Schiele
8. Przemysł Metalowy
9. Pawilon biurowy
10. Wieża — Przemysł Metalowy
11. Miasto Lwów
12. Elektrotechnika
13. Sala Reprezentacyjna
14. Przemysł Włókienniczy
15. Przemysł Konfekcyjny i Skórzany
16. Tomaszowska Fabr. Sztucz. Jedwabiu
17. Zakłady „Solvay”
18. Przemysł Chemiczny
19. Przemysł Graficzny i Papierniczy
20. Biura Obsługi Publiczności
21. Monopole Państwowe
22. Administracja P. W. K.

TEREN B.

23. Ministerstwo Komunikacji
24. Przemysł Lotniczy
25. Przemysł Samochodowy

TEREN A.

26. Pałac Sztuki
27. Pałac Rządowy
28. Samorządy
- 28a Instytucje Kulturalno-Oświatowe
29. Z. O. K. Z.
30. Centralny Ośrodek Sanitarny
31. Bank Polski
32. Pałac Wychowania Fizycznego i Wystawa Przemysłu i Sztuki Ludowej
33. Domek Wychowania Fizycznego
34. Domek Wychowania Fizycznego
35. Ministerstwo Poczt i Telegrafów

TEREN C.

36. Polonja zagranicą
- 36a Polska Współczesna
37. Centralna Restauracja P.W.K.
38. Palmiarnia i Szklarnia
39. Bogusław Herse
40. Prasa i Księgarze — Wydawcy
41. Przemysł Muzyczny
42. Przemysł Szklany

43. Uzdrowiska Polskie
44. Wystawa Pracy Kobiet

TEREN D.

45. Handel i Izby Przem. — Handlowe
46. Handel i Ubezpieczenia
47. Czerwony Krzyż
48. Rzemiosło
49. Bazary
50. Bazary

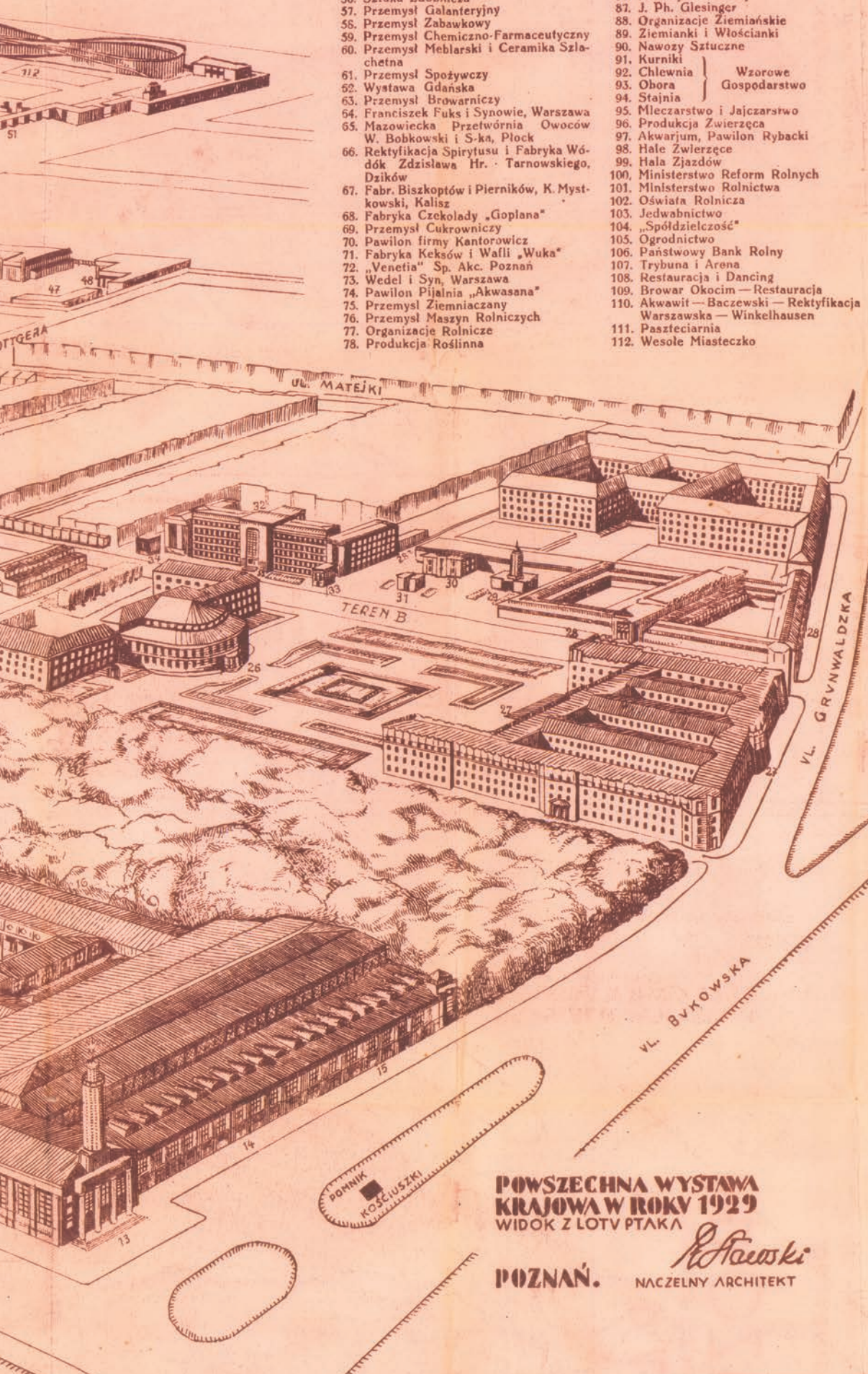

TEREN E

51. Administracja Terenów
52. Paw. Zw. Pol. Fabr. Portland Cementu
53. Przemysł Budowlany
54. Ceramika Budowlana
- 54a. Żurawno
55. Polska Sztuka Lud.—Jubilerzy i Złot.
56. Sztuka Zdobnicza
57. Przemysł Galanteryjny
58. Przemysł Zabawkowy
59. Przemysł Chemiczno-Farmaceutyczny
60. Przemysł Meblarski i Ceramika Szlachetna
61. Przemysł Spożywczy
62. Wystawa Gdańska
63. Przemysł Browarniczy
64. Franciszek Fuks i Synowie, Warszawa
65. Mazowiecka Przetwórnia Owoców W. Bobkowski i S-ka, Płock
66. Rektyfikacja Spirytusu i Fabryka Wódki Zdzisława Hr. Tarnowskiego, Dzików
67. Fabr. Biszkoptów i Pierników, K. Mystkowski, Kalisz
68. Fabryka Czekolady „Goplana”
69. Przemysł Cukrowniczy
70. Pawilon firmy Kantorowicz
71. Fabryka Kekсів i Wafli „Wuka”
72. „Venetia” Sp. Akc. Poznań
73. Wedel i Syn, Warszawa
74. Pawilon Pijalnia „Akwasana”
75. Przemysł Ziemiaczany
76. Przemysł Maszyn Rolniczych
77. Organizacje Rolnicze
78. Produkcja Roślinna

79. Doświadczalnictwo Rolnicze
80. Gospoda
81. Hodowla Nasion K. Byszczczyński i Syn.
82. Meljoracje Rolne
83. Państwowy Instytut Meteorologiczny
84. Łowiectwo
85. Leśnictwo
86. Przemysł Drzewny
87. J. Ph. Glesinger
88. Organizacje Ziemiańskie
89. Ziemianki i Włościanki
90. Nawozy Sztuczne
91. Kurniki
92. Chlewnia
93. Ohora
94. Stajnia
95. Mleczarstwo i Jajczarstwo
96. Produkcja Zwierzęca
97. Akwarjum, Pawilon Rybacki
98. Hale Zwierzęce
99. Hala Zjazdów
100. Ministerstwo Reform Rolnych
101. Ministerstwo Rolnictwa
102. Oświata Rolnicza
103. Jedwabnictwo
104. „Spółdzielczość”
105. Ogrodnictwo
106. Państwowy Bank Rolny
107. Trybuna i Arena
108. Restauracja i Dancing
109. Browar Okocim—Restauracja
110. Akwawit—Baczewski—Rektyfikacja Warszawska—Winkelhausen
111. Pasztecziarnia
112. Wesole Miasteczko

Wzorowe
Gospodarstwo

**POWSZECHNA WYSTAWA
KRAJOWA W ROKU 1929
WIDOK Z LOTU PTAKA**

POZNAŃ.

R. Sławski
NACZELNY ARCHITEKT

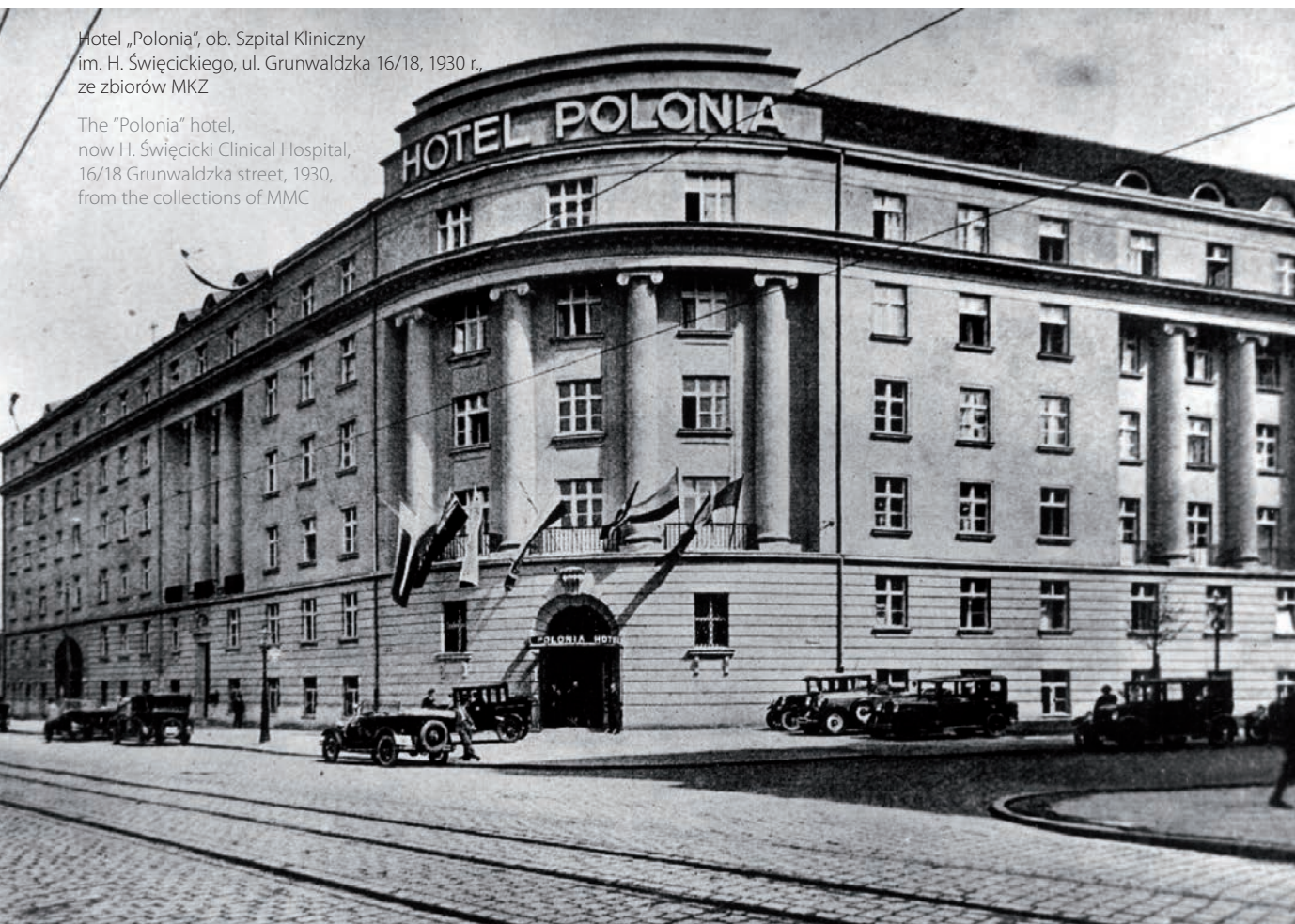
Plan aksonometryczny
PWK.
Rys. Roger Sławski,
1929, ze zbiorów
Cyfrowego
Repozytorium CYRYL

Axonometric plan
of PGE.
Illus. Roger Sławski,
1929, from
the collections
of Digital Repository
CYRYL

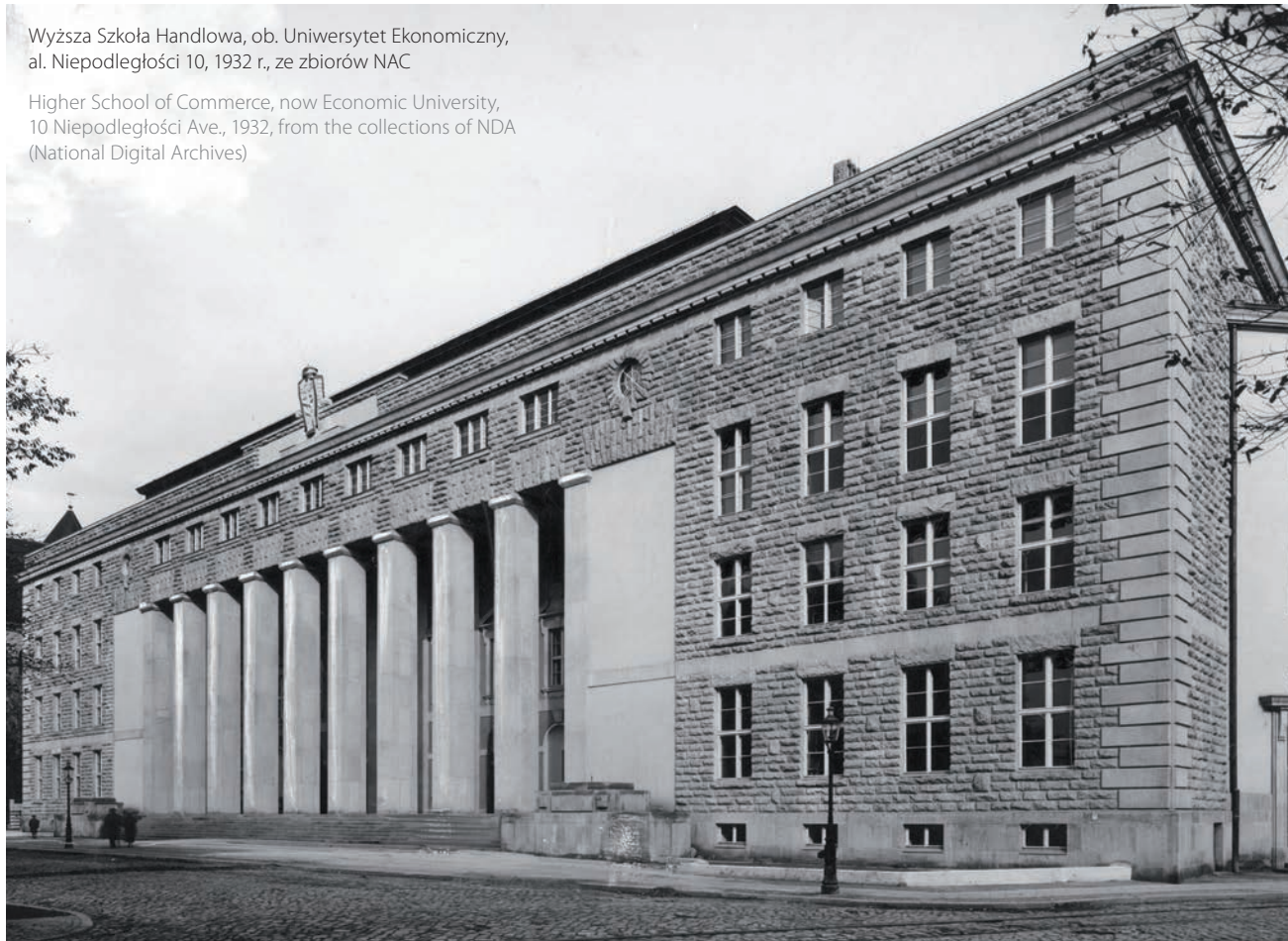
Hotel „Polonia”, ob. Szpital Kliniczny
im. H. Święckiego, ul. Grunwaldzka 16/18, 1930 r.,
ze zbiorów MKZ

The “Polonia” hotel,
now H. Święcki Clinical Hospital,
16/18 Grunwaldzka street, 1930,
from the collections of MMC

Wyższa Szkoła Handlowa, ob. Uniwersytet Ekonomiczny,
al. Niepodległości 10, 1932 r., ze zbiorów NAC

Higher School of Commerce, now Economic University,
10 Niepodległości Ave., 1932, from the collections of NDA
(National Digital Archives)

reprezentanci Ligi Narodów⁴. W czasie jej trwania odbyło się 120 kongresów i zjazdów, w tym pierwszy w Polsce Zjazd Polaków z Zagranicy, Wszechsłowiański Zlot Sokolstwa, Wszechsłowiański Zjazd Kół Śpiewaczych i Zjazd Bractw Kurkowych⁵.

Przez 138 dni trwania PWK Poznań był stolicą polskiej gospodarki i wizytówką całego kraju. Powszechna Wystawa Krajowa miała przełomowe znaczenie dla goszczącego miasta i przyniosła mu bardzo wymierne korzyści. *W ciągu dwóch lat Poznań przeobraził się z prowincjonalnego miasta, z wypucowanym jedynie śródmieściem, w wielką metropolię; sam stał się salonem wystawowym, miastem w środku Europy*⁶. Wystawa przyniosła mu nie tylko rozgłos i prestiż, ale spowodowała ożywienie gospodarcze i inwestycyjne, rozwój budownictwa o nowatorskich konstrukcyjnie i materiałowo rozwiązaniach i modernizację infrastruktury miejskiej. Zdeterminowała na następne dziesięciolecia rozwój przestrzenny miasta, a zróżnicowana stylistycznie architektura targowa ukształtowała jego niepowtarzalny charakter. Aranżacja

przestrzeni wystawienniczych spowodowała intensywne zagospodarowanie południowo-zachodniej części miasta, z historycznymi dzielnicami Łazarzem i Grunwaldem. Dzięki zastosowaniu nowoczesnych metod analizy funkcjonowania miast wpłynęła na rozwój planowania przestrzennego. Przykładem całościowego myślenia o przestrzeni miejskiej stało się ogłoszenie konkursu urbanistycznego na projekt rozbudowy Poznania i utworzenia miejskiej pracowni urbanistycznej. Ogromną rolę PWK należy upatrywać w pobudzeniu wrażliwości estetycznej, co jest wyraźnie widoczne na przykładzie późniejszych wybitnych dzieł architektury i rzeźby, a także rozwoju wzornictwa przemysłowego i wytworów rzemiosła artystycznego czy aranżacji wnętrz. Wystawa jako wielka manifestacja różnorodnych możliwości twórczych polskich środowisk artystycznych przyczyniła się do przyswojenia nowych idei architektonicznych. Pawilony powstałe z tej okazji bez wątpienia można do jednych z najciekawszych przykładów polskiej architektury modernistycznej dwudziestolecia międzywojennego, nowatorskich zarówno w formie, jak i w zastosowaniu różnorodnych materiałów oraz śmiałych rozwiązań konstrukcyjnych.

Miejska Szkoła Handlowa, ob. Zespół Szkół Handlowych przy ul. Śniadeckich 54/58, elewacja frontowa, 1929. Fot.: Roman S. Ulatowski, ze zbiorów MKZ

Municipal School of Commerce, now a Group of Commerce Schools at 54/58 Śniadeckich street, façade, 1929. Photo: Roman S. Ulatowski, from the collections of MMC

⁴ „Echo PWK” 1929 (1 X), nr 16, s. 411.

⁵ „Echo PWK” 1929 (16 V), nr 9.

⁶ T. Światała, *Poznań, 16 maja 1929 r.*, „Kronika Miasta Poznania”, nr 2/1989, s. 7.

Elektrownia Miejska na Ostrowie Tumskim. Fot.: Roman S. Ulatowski, 1936 r., ze zbiorów MKZ

Municipal Power Plant in Ostrow Tumski. Photo: Roman S. Ulatowski, from the collections of MMC

Oprócz budynków zespolonych kompozycyjnie z obszarem wystawowym, takich jak: Dworzec Zachodni przy ul. Głogowskiej, hotel Polonia przy ul. Grunwaldzkiej, budynek PKO z kinem („Stylowe”, a później „Bałtyk”) przy ul. Roosevelta, budynek mieszkalny z restauracją „Magnolia” przy parku im. T.W. Wilsona, powstało także wiele innych, kształtujących całą strukturę miejską.

W pierścieniu pofortyfikacyjnych plant przy al. Niepodległości wyróżniły się neoklasyczną stylistyką monumentalne gmachy użyteczności publicznej. W bezpośrednim sąsiedztwie dzielnicy cesarskiej powstała Wyższa Szkoła Handlowa o rustykalnej fasadzie, skonstruowanej z gładkimi filarami potężnego wgłębne-go portyku, zwieńczonego kartuszem z laską Merkurego. Nieco dalej na południe ciąg reprezentacyjnych gmachów zapoczątkował Dom Rzemiosła o neoklasycyzmie w formie, przełamanej motywami zdobniczymi *art déco*, którego aula służyła podczas PWK jako miejsce zjazdów i sympozjów. Na północnym odcinku rytm zabudowy przerwał Dom Akademicki z wysuniętymi od frontu skrzydłami i półowalnym ryzalitem, otwierającym się czterokolumnowym portykiem korynckim. Na PWK pełnił on funkcję hotelową (300 pokoi), podobnie jak inne budynki wzniesione wówczas poza ścisłym centrum. Dom Akademicki „Przylesie”

na Sołaczu został rozwiązany przez architekta Rogera Sławskiego jako klasycystyczny dworek, nakryty mansardowym dachem o portyku kolumnowym zwieńczonym tympanonem. Miejską Szkołę Powszechną na Winiarach architekt Jerzy Tuszowski zaprojektował jako zespół dwóch bliźniaczych, rozczłonkowanych ryzalitami wieżowymi, budynków w układzie lustrzanym, połączonych arkadowym podcieniem. Choć została zrealizowana jedynie w części, to i tak przybliżyła skalę niemal pałacowego założenia z ogrodem szkolnym rozplanowanym przez Sylwestra Pajzderskiego⁷. Miasto wzbogaciło się także o obiekty opieki zdrowotnej i społecznej, jak np. sierociniec na Jeżycach czy przytulisko na Zawadach. Wśród nich na uwagę zasługuje miejski ośrodek zdrowia na Jeżycach, wzniesiony według projektu architekta Władysława Czarneckiego w formie zwartej, zwieńczonej wysoką attyką bryły o fasadzie opiętej pilastrami tokańskimi, spinający klasycyzującą klamrą ciąg wcześniejszej zabudowy.

Znaczące piętno na uporządkowanych kwartałach miejskich odcisnęła zabudowa mieszkaniowa w postaci okazałych kamienic,

⁷ W literaturze autorstwo gmachu przypisuje się także Kazimierzowi Rucińskiemu, z którym Jerzy Tuszowski ściśle współpracował w Urzędzie Budownictwa Nziemnego.

czego przykładem były m.in. dwa budynki tego architekta na Łazarzu. O ile trójskrzydłowy dom mieszkalno-usługowy przy ul. Głogowskiej został zrealizowany w formule zmodernizowanego klasycyzmu, to narożny budynek Banku Kredytowego przy ul. K. Jarochońskiego i Niegolewskich stanowił już zwiastun modernizmu. W obrębie nowo wytyczonych kwartałów na Wildzie i Górczynie powstały dwa magistrackie osiedla robotnicze, które przyjmując uproszczoną klasycyzującą stylistykę, uzyskały odmienny schemat rozplanowania. Kolonia dla reemigrantów przy ul. Głogowskiej została zaprojektowana przez Jerzego Tuszowskiego w schemacie luźnej szczytowej i kalenicowej zabudowy blokowej. Wildecki zespół przy ul. Wspólnej według projektu architekta Władysława Czarneckiego stanowił czteroskrzydłowe założenie, gdzie dwie bramy przejazdowe wiodły na największy w Polsce dziedziniec (o pow. 9 tys. m²)⁸.

Terenom nadwarciańskim nowy wyraz architektoniczny nadały obiekty rekreacyjne i sportowe oraz przemysłowe. Nad zalewową terasą rzeczną w obrębie sztucznie usypanych grobli

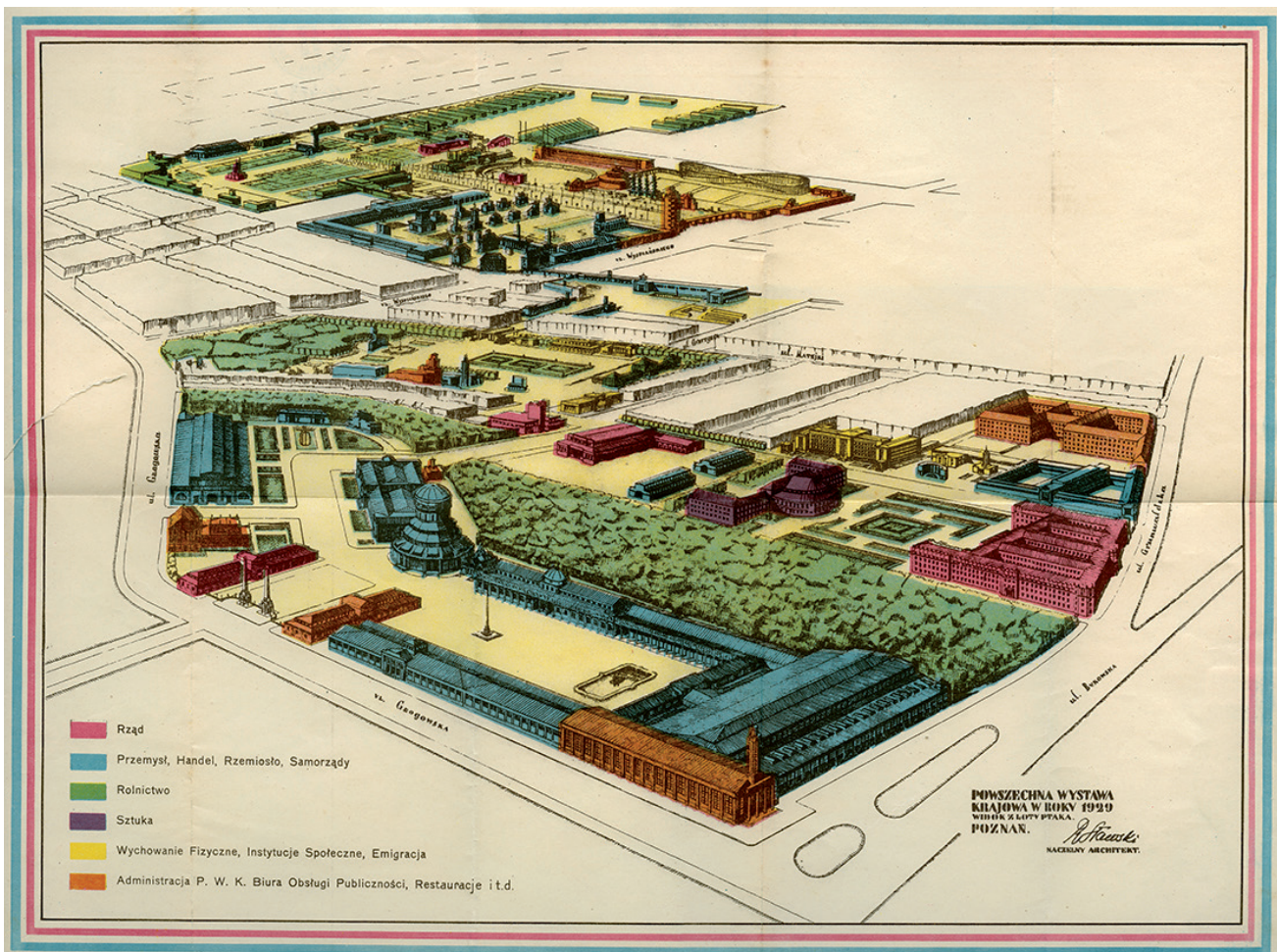
z bulwarem (ul. Piastowska) powstały według projektu architekta Jerzego Tuszowskiego najpierw Miejskie Łazienki Rieczne, a następnie ogród jordanowski, zwany „Dziecińcem pod Słońcem”. Powiązane w jednorodną kompozycję, dzięki neoklasycyzycznej stylistyce zabudowy w typie dworkowym, ale także poprzez tarasową konfigurację autorstwa Sylwestra Pajzderskiego, stanowiły ważne ogniwa architektoniczno-ogrodowe w łęgowym krajobrazie nadbrzeża Warty. Budynek łazienek, wyniesiony ku rzece masywnym arkadowym przyziemiem, otrzymał górujący nad drewnianymi skrzydłami murowany główny korpus z tarasem, dla którego tło stanowiły tokańskie kolumny loggii. Budynek dziecińca otwierał się na ogród wgłębnym tokańskim portykiem kolumnowym i ujmującymi jego dwa skrzydła kolumnowymi podcieniami, przechodzącymi na zamknięciu w alkierzowe pawilony. Niedaleko od nich błonia wildeckie zdominował Stadion Miejski, wyznaczając regularną osnowę ulic, z których ul. Maratońska łączyła go dwiema alejami ze śródmieściem. Ogromna żelbetowa budowla (mogąca pomieścić 20 tys. widzów) złożona była z dwóch par otwartych i krytych trybun, pod którymi mieściły się m.in. sala gimnastyczna

Stadion Miejski
przy ul. Maratońskiej.
Fot.: Roman S. Ulatowski,
1939 r., ze zbiorów MKZ

City Stadium
at Maratońska street.
Photo: Roman
S. Ulatowski, 1939, from
the collections of MMC

⁸ Projekt zespołu mieszkaniowego na Wildzie zyskał uznanie Polskiego Towarzystwa Reformy Mieszkaniowej jako modelowy przykład małych mieszkań robotniczych i był wysłany na kongres w Pradze w 1934 roku.

Widok aksonometryczny terenów PWK.
Rys. Roger Sławski, 1929 r., ze zbiorów MTP

Axonometric view of PGE grounds.
Illus. Roger Sławski, 1929, from the collections of MTP

i restauracja⁹. Główną trybunę wzbogaciła łoża honorowa, zaakcentowana trójkarkowym podcieniem zwieńczonym szczytem z herbem Poznania. W północnej części miasta wzdłuż Warty powstały dwa najnowocześniejsze wówczas w kraju zakłady przemysłowe: Miejska Spalarnia Śmieci na Szelażu wraz z przeładownią na Przepadku oraz Elektrownia Miejska w widłach odnóg rzeki – największy i najnowocześniejszy tego typu zakład w ówczesnej Polsce. Budynek spalarni, zaadaptowany przez architekta Stanisława Kirkina według projektu angielskiej firmy Heenan & Froude Ltd. Worcester, w kontrastowym zestawieniu z towarzyszącą mu dworkową zabudową administracyjno-mieszkalną, otrzymał typowy ceglany wystrój elewacji¹⁰. Zaprojektowaną przez Stefana Cybichowskiego monumentalną elektrownię wyróżniała nie tylko bogato rozczłonkowana bryła z narożną wieżą, ale także wertykalna artykulacja jasnych elewacji, o zagęszczonym rytmie wysokich przeszkleń i trójkątnych lizen. „Potężna świątynia pracy” jak określał ją prezydent Cyryl Ratajski – została uruchomiona w 1929 r., niedługo

po zamknięciu PWK. Jednak jeszcze w czasie trwania wystawy prezentowano ją jako wielką chlubę miasta.

Ówczesne władze miejskie wniosły ogromny wkład w usprawnienie komunikacji i stworzenie rozległej infrastruktury technicznej na terenie wystawy i całego miasta. Gazownia Miejska na potrzeby wystawy powiększyła sieć gazową ziemną. Od rynku Wildeckiego do ul. Głogowskiej przeprowadzono nowy rurociąg gazowy o długości 2,5 km. Skanalizowano zachodnią część miasta (Łazarz i Górczyn) wraz z przyległymi ulicami, budując w ramach inwestycji nowy kolektor przy ul. Potworowskiego¹¹. W mieście powstała sieć elektroenergetyczna z czterema nowymi stacjami transformatorowymi. Stacji wildeckiej Stanisław Kirkin nadał kształt dzwonnicy rozbudowanej u dołu o parawanowe ścianki przeparte portalami bramnymi¹². Latarnie gazowe ustąpiły miejsca wysokim żelbetowym latarniom elektrycznym, które wydobywały z półmroku przebudowane ulice, nierzadko o charakterze arterii komunikacyjnych. W ramach modernizacji oświetlenia w pobliżu wystawy posadwiono

⁹ L. Ławicki, *Architektura Poznania w latach 1927–1929*, „KMP” 1993, nr 3–4, s. 112–113.

¹⁰ S.P. Kubiak, *Modernizm zapoznany. Architektura Poznania 1919–1923*, Warszawa 2014, s. 46.

¹¹ K. Nowakowska, *Zarys rozwoju urbanistycznego i dziejów zabudowy Poznania w latach 1919–1939*, „KMP” 1989, nr 2, s. 59.

¹² „Echo PWK” 1928 (IV), nr 4, s. 65.

415 słupów, w tym 13 gigantycznych wielora-
miennych¹³. W celu oświetlenia terenów A i B
oraz Parku im. T.W. Wilsona wykonano spe-
cjalne ozdobne kandelabry. Wieczorem i nocą
rozległe tereny wystawowe bogato iluminowa-
no. W mieście przeprowadzono szereg poważ-
nych inwestycji drogowych. Nową asfaltową
lub brukowaną nawierzchnię wraz z regula-
cją chodników otrzymały ulice: Dworcowa
wraz z placem, W. Bogusławskiego, Bukowska,
G. Potworowskiego, J. Matejki, Wojskowa, Ułańska,
Grunwaldzka, K. Jarochońskiego, L. Rzepeckiego
(obecnie ul. M. Kasprzaka), E. Szczanieckiej,
E. Drużbackiej, A. i W. Niegolewskich,
Stolarska, E. Orzeszkowej, aleje: W. Reymonta
i S. Przybyszewskiego, a poza ścisłym tere-
nem wystawowym: Zwierzyniecka, św. Marcin
i F. Ratajczaka¹⁴. W kwietniu 1929 r. uregulo-
wany został ruch uliczny, wprowadzono m.in.

¹³ T. Światała, *Poznań-pewuce*, „KMP” 1989, nr 4, s. 25.

¹⁴ Z. Zaleski, *Miasto Poznań a Powszechna Wystawa Krajowa*, w: *Powszechna Wystawa Krajowa...*, t. I, s. 558.

Pałac Sztuki, ob. Collegium Anatomicum,
wnętrza z ekspozycją rzeźb, 1929.
Fot.: Roman S. Ulatowski, ze zbiorów MKZ

Palace of Arts, now Collegium Anatomicum,
interiors with sculpture exposition, 1929.
Photo: Roman S. Ulatowski, from the collections of MMC

Pałac Sztuki, ob. Collegium Anatomicum, z pomnikiem *Lotnika* Edwarda Wittiga, w głębi Miejska Szkoła Handlowa przy ul. Śniadeckich, 1929. Fot.: Roman S. Ulatowski, ze zbiorów MKZ

Palace of Arts, now Collegium Anatomicum, with the monument of *Pilot* Edward Wittig, in the background Municipal School of Commerce at Śniadeckich street, 1929. Photo: Roman S. Ulatowski, from the collections of MMC

na ul. Ratajczaka i na pl. Wolności pierwsze w mieście uliczne sygnalizatory świetlne¹⁵.

Wiele obiektów związanych z PWK sukcesywnie odzyskuje dawną świetność. W 2018 r. zakończono kompleksową renowację neoklasycyistycznego budynku Dworca Zachodniego, któremu przywrócono historyczny wygląd z oryginalnym detalem architektonicznym i pierwotną kolorystyką elewacji oraz stolarki okiennej i drzwiowej. Dawny blask odzyskał monumentalny gmach Domu Akademickiego Hanka przy al. Niepodległości, któremu nie tylko odnowiono elewację, ale przede wszystkim zmodernizowano wnętrze, tworząc w ten sposób najnowocześniejszy akademik w mieście. Trwa renowacja budynku Collegium Chemicum (ob. Heliodori Święcicki) przy ul. Grunwaldzkiej, podczas której odrestaurowano okazałe elewacje, z charakterystyczną neorenesansową attyką. Prace obejmują również termomodernizację wnętrza budynku, z zachowaniem pierwotnego układu funkcjonalno-przestrzennego. Podczas remontu odkryto w budynku w pełni zachowany drewniany wystrój Biblioteki Wydziału Farmaceutycznego z 1932 r. Natomiast we wnętrzu Collegium Anatomicum przy ul. Śniadeckich w 2009 roku

¹⁵ S. Antczak, *Wkład Poznania w przygotowanie i przeprowadzenie Powszechnej Wystawy Krajowej w 1929 r.*, „KMP” 1989, nr 2, s. 69.

Pałac Rządowy, ob. Collegium Heliodori Świącicki, elewacja tylna od strony ul. Świącickiego, 1929.
Fot.: Roman S. Ulatowski, ze zbiorów MKZ

Government Palace, now Heliodori Świącicki Collegium, back elevation from Świącickiego street, 1929.
Photo: Roman S. Ulatowski, from the collections of MMC

Zabudowa wystawiennicza wokół dawnego pl. św. Marka u zbiegu ulic Głogowskiej i Bukowskiej, w głębi wieża Hali Reprezentacyjnej, 1929.
Fot.: Roman S. Ulatowski, ze zbiorów MKZ

Exhibition development around former St. Mark Square at the intersection of Głogowska and Bukowska streets, in the background the Representative Hall tower, 1929.
Photo: Roman S. Ulatowski, from the collections of MMC

Dom Administracyjny z Belwederem, elewacja od strony terenu targowego, 1926.
Fot.: Roman S. Ulatowski, ze zbiorów MKZ

Administrative Building with Belvedere, elevation from the fairgrounds side, 1926.
Photo: Roman S. Ulatowski, from the collections of MMC

Pałac Targowy (ob. pawilon nr 12), elewacja frontowa, 1926.
Fot.: Roman S. Ulatowski, ze zbiorów MKZ

Market Palace (now pavilion No. 12), façade, 1926.
Photo: Roman S. Ulatowski, from the collections of MMC

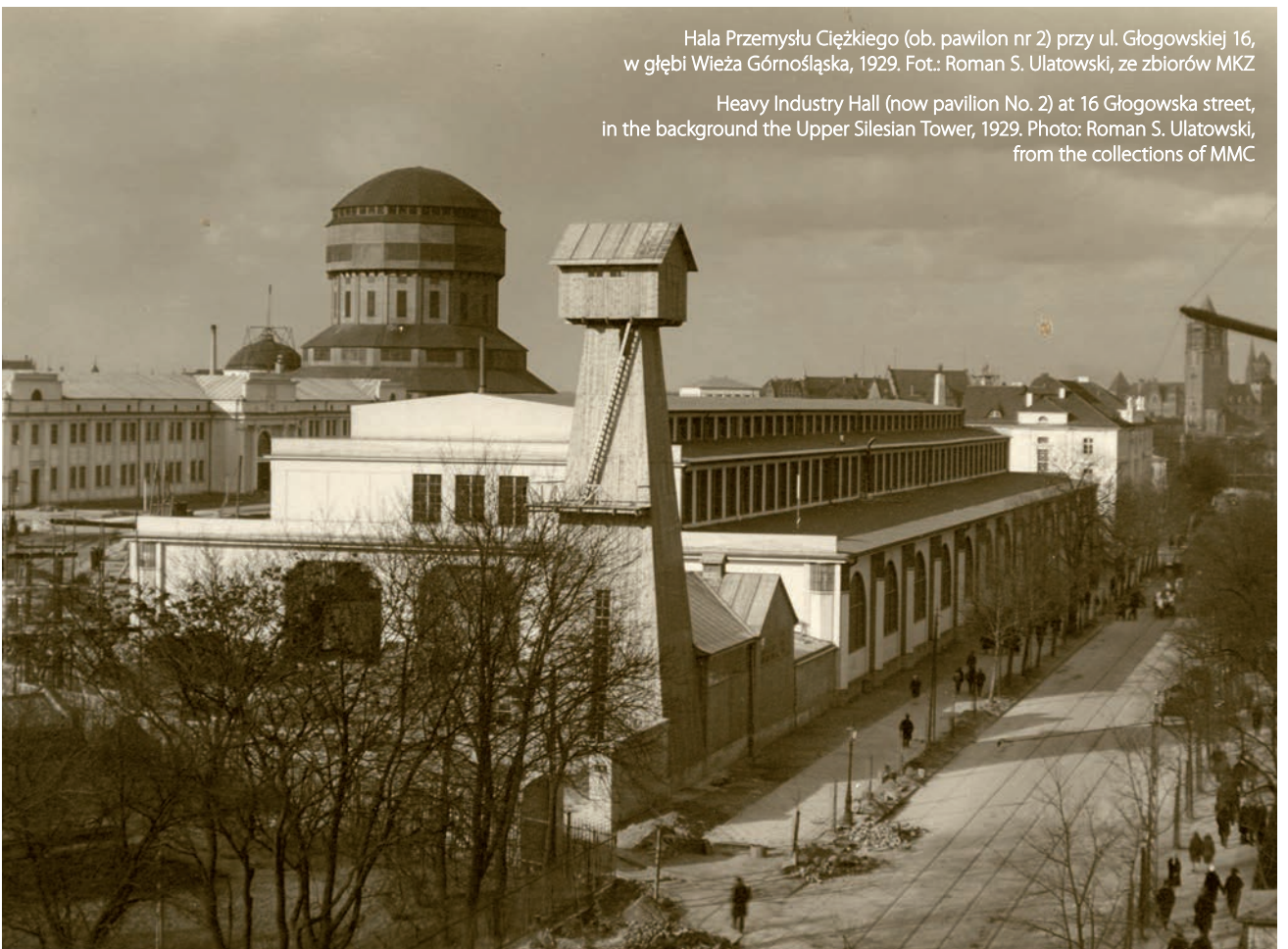
Hala Przemysłu Ciężkiego oraz Dom Administracyjny z Belwederem, 1929.
Fot.: Roman S. Ulatowski, ze zbiorów MKZ

Heavy Industry Hall and the Administrative Building with Belvedere, 1929.
Photo: Roman S. Ulatowski, from the collections of MMC

Hala Przemysłu Ciężkiego (ob. pawilon nr 2) przy ul. Głogowskiej 16,
w głębi Wieża Górnośląska, 1929. Fot.: Roman S. Ulatowski, ze zbiorów MKZ

Heavy Industry Hall (now pavilion No. 2) at 16 Głogowska street,
in the background the Upper Silesian Tower, 1929. Photo: Roman S. Ulatowski,
from the collections of MMC

odsłonięto geometryczny fryz malarski zdobiący jego korytarze – relikwiarz malarskiego wystroju Pałacu Sztuki. Na ukończeniu są prace dotyczące rewaloryzacji Miejskich Łazienek Rzecznych przy ul. Piastowskiej na grobli nadwarciańskiej, które po modernizacji będą istotnym elementem aktywizacji rzeki w mieście. Po sąsiedzku, w zabytkowym zespole Dziecińca Pod Słońcem (ob. Miejski Dom Kultury nr 1) przy ul. Droga Dębińska przeprowadzana jest renowacja budynków z nadaniem pierwotnej kolorystyki elewacjom i odtworzeniem pierwotnego układu alejowego ogrodu, z uzupełnieniem nasadzeń, konserwacją rzeźby Edwarda Haupta *Macierzyństwo*, fontanny oraz wodotrysków-poidełek. Rozpoczęły się prace związane z renowacją elewacji budynku Pałacu Wychowania Fizycznego i Opieki Społecznej (ob. Zespołu Szkół Handlowych) przy ul. Śniadeckich. Prywatny inwestor zamierza zaadaptować do nowych potrzeb pozostałości zabudowań Centralnej Restauracji PWK, czyli Browaru Hungera przy ul. Śniadeckich. Inwestycja ma objąć również zagospodarowanie budynku Betonhaus na terenie parku im. T.W. Wilsona, w którym sukcesywnie prowadzone są prace rewaloryzacyjne. Remontu wymaga ponadto zabytkowa muszla koncertowa z 1936 r., a budynek Palmiarni podjęcia pilnych prac modernizacyjnych. Na historycznym terenie targowym „A”, będącym obecnie sercem MTP, nadal dominuje narożna Hala Reprezentacyjna Rogera Sławskiego (ob. Pawilon nr 3A) oraz Iglica z relikwiami Wieży Górnośląskiej (ob. Pawilon nr 11). Wschodnią pierzeję założenia targowego dopełnia Dom Administracyjny PWK (ob. Budynek Administracyjny MTP) oraz Hala Przemysłu Ciężkiego (ob. Pawilon nr 2), flankujące Pałac Targowy Stefana Cybichowskiego (ob. Pawilon

nr 12). Historyczne obiekty targowe, niespełniające w pełni oczekiwań dzisiejszych wystawców oraz współczesnych norm, okazjonalnie tylko użytkowane, wymagają przeprowadzenia pilnych remontów. Konieczne są kompleksowe prace renowacyjne elewacji i modernizacyjne wewnątrz obiektów. Zabytkowe budynki targowe muszą zostać poddane kompleksowej renowacji, z przywróceniem ich pierwotnej formy architektonicznej, kształtu dachu, artykulacji i wystroju elewacji wraz z bogatą dekoracją rzeźbiarską i malarską, w oparciu o źródła ikonograficzne.

Organizacja PWK to jedno z najważniejszych wydarzeń w dziejach XX-wiecznego Poznania, które dało silny impuls do dalszego rozwoju terenów wystawienniczych. Odtąd miasto znajduje się w czołówce najbardziej znaczących europejskich ośrodków targowych, a Międzynarodowe Targi Poznańskie, będące sukcesorem zachowanego dziedzictwa, kontynuują wielką tradycję wystawienniczą Poznania. Powszechna Wystawa Krajowa, porównywalna skalą i rozmachem jedynie z dzisiejszymi światowymi wystawami EXPO, z jednej strony ugruntowała pozycję i wizerunek Poznania jako ważnego ośrodka targowego, a z drugiej zdeteminowała kształt i przyszłość całego miasta.

Joanna Bielawska-Patczyńska

Miejski Konserwator Zabytków w Poznaniu

Hanna Hałas-Rakowska

*Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
w Poznaniu*

Na podstawie publikacji autorek

*„Powszechna Wystawa Krajowa w 1929 r.
w Poznaniu. Architektura i Urbanistyka”.*

Pawilon Polonii
Zagranicą przy
ul. Parkowej 2, elewacja
frontowa od strony parku
im. T.W. Wilsona, 1929.
Fot.: Roman S. Ulatowski,
ze zbiorów MKZ

Polonia Abroad pavilion
at 2 Parkowa street,
façade from T.W. Wilson
park, 1929. Photo: Roman
S. Ulatowski, from the
collections of MMC

The complex of the "Sun Courtyard" at 21 Droga Dębińska street.
Photo: Roman S. Ulatowski, 1932, from the collections of MMC

Zespół „Dziecińca pod Słońcem” przy ul. Droga Dębińska 21.
Fot.: Roman S. Ulatowski, 1932 r., ze zbiorów MKZ

Polish General Exhibition in Poznan – 128 days that shook the city

Joanna
BIELAWSKA-
-PAŁCZYŃSKA
Hanna HAŁAS-
-RAKOWSKA

Polish General Exhibition organized in Poznan from May 16 to September 30 was a propaganda presentation of Poland's comprehensive achievements on the 10th anniversary of regaining independence. The exhibition occupied a 60-hectare area, covering the area of the Poznan Fair and the university, T.W. Wilson park, as well as city plots in the undeveloped Lazar quarter, where 112 exhibition facilities were built. Almost 1.5 thousand exhibitors participated in the exhibition, and 4.5 million guests from Poland and abroad visited it. The exhibition was a breakthrough in Poznan, not only bringing it publicity and prestige, but also contributing to the development of construction and modernization of urban infrastructure. In addition to the buildings combined in composition with the exhibition area, such as: Western Railway Station or the Polonia hotel, many others were created to shape the entire urban structure. The Higher School of Commerce, the Craft House and the Students' Hostel stood out in the post-fortress plantation ring. Apart from the very centre, the Municipal Health Centre and Orphanage in Jeżyce, Municipal Primary School in Winiary and a shelter in Zawady were established. Within the newly marked out quarters, two municipal housing estates for the workers were built in Wilda and Górczyn. The areas around the Warta River have been given a new architectural expression by recreational and sports facilities, such as the City River Baths, the Jordanian Garden, called the "The Sun Kindergarten" and the City Stadium. Modern industrial enterprises have made the town proud: the Municipal Incineration Plant in the district of Szelaż and the Municipal Power Plant in Ostrów Tumski. Municipal authorities have also made a huge contribution to improving transport and creating technological infrastructure. A new gas pipeline and collector were built then, and the electric grid was expanded. The gas lanterns have given way to electric ones, and as part of the reconstruction of the road system, the surface of many streets has been replaced. Many objects associated with PGE are gradually regaining their former glory, as evidenced by the next articles in this issue.